

**Co-funded by
the European Union**

**АКТИВУЮЧИЙ СЦЕНАРІЙ УРОКУ
розроблений в рамках проєкту
„ІННОВАЦІЇ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ”**

Тема:

**Fact-checking – як працюють організації, що перевіряють
інформацію?
(Методи роботи, джерела, суспільна відповідальність)**

1. Цілі уроку

Учень:

- пояснює, що таке fact-checking і в чому полягає його роль у боротьбі з дезінформацією,
- знає приклади fact-checking-організацій, що діють у Польщі, Чехії, Словаччині та ЄС,
- розуміє, як професійно перевіряти достовірність інформації,
- уміє відрізнити думку від факту та перевіряти джерела,
- розвиває навичку критичного мислення, аналізу інформації та відповідального її поширення.

2. Цільова група

Учні початкової школи

3. Методи навчання

- Мозковий штурм
- Міні-лекція з презентацією
- Групова вправа „Як це перевіряють професіонали?”
- Модерована дискусія
- Індивідуальна робота – підсумкова рефлексія

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

4. Навчальні матеріали / джерела

- Проектор або інтерактивна дошка
- Роздруковані короткі повідомлення (частина правдива, частина фейкова)
- Інфографіка: „Процес fact-checkingu у 5 кроках”
- Фліпчарт і маркери
- Доступ до сайтів fact-checking-організацій:
 - о Польща: Demagog.org.pl, Konkret24
 - о Чехія: Manipulatori.cz, Demagog.cz
 - о Словаччина: Demagog.sk, Infosecurity.sk
 - о ЄС: EUvsDisinfo.eu, EDMO.eu
 - о Глобальні: IFCN – International Fact-Checking Network

5. Хід уроку (45 хвилин)

1. Вступ – чи кожна плітка про зірок є правдою? (5 хв)

Форма: мозковий штурм

Хід:

Учитель починає урок із короткої вступної розмови:

- Питання до учнів:
 - о Чи чули ви колись шокуючу плітку про зірок, яка потім виявилася неправдивою або вигаданою медіа?
 - о Чому новини про знаменитостей поширюються швидше, ніж інші повідомлення в інтернеті?
 - о Чи факт, що хтось дуже відомий і часто з’являється в медіа, змушує нас легше вірити у будь-яку історію про нього?
 - о Які емоції найчастіше викликають такі новини – цікавість, здивування, обурення, сміх?

Інформація для вчителя:

• Механізми виникнення пліток:

Плітки про відомих людей часто з’являються без ретельної перевірки фактів. Вони можуть базуватися на:

- о одному фото, вирваному з контексту,
- о недовомовленості або змінених цитаті,
- о інформації від анонімних „свідків”, яку ніколи не підтверджено.

• Чому вони поширюються?

- о Знаменитості викликають інтерес, бо вони популярні та впізнавані.
- о Історії про їхнє приватне життя привертають увагу, викликають емоції й цікавість,

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

тому їх охоче передають далі – навіть без перевірки.

о Розважальні ЗМІ та пліткарські портали часто публікують неперевірені відомості, оскільки важлива швидкість і сенсаційність, а не правда.

о Алгоритми соцмереж просувають емоційний контент, що спричиняє блискавичне поширення пліток.

• Наслідки фейкових новин про знаменитостей:

о Вони можуть зруйнувати репутацію людини, нашкодити її особистому та професійному життю.

о Вводять в оману фанів і громадськість, формуючи неправдивий образ особи.

о Можуть призводити до цькування, хейту, кібернасильства або втрати рекламних контрактів і роботи.

2. Визначення та приклади (10 хв)

Форма: міні-лекція з елементом усного квізу (питання й відповіді учнів)

Визначення – обговорення ключових понять:

1. Fact-checking

о Це процес перевірки фактів, викладених у повідомленнях, публічних висловлюваннях чи постах в інтернеті.

о Полягає у порівнянні інформації з достовірними джерелами: статистичними даними, науковими дослідженнями, урядовими документами, звітами незалежних організацій, висловлюваннями експертів.

о Мета fact-checkingu – встановити, чи є контент правдивим, частково правдивим чи фейковим, і опублікувати надійне пояснення для читачів.

2. Fact-checking-організації

о Незалежні суб'єкти (портали, фонди, журналістські групи), які систематично перевіряють достовірність інформації.

о Діють на основі етичних кодексів (наприклад, IFCN – International Fact-Checking Network), забезпечують прозорість джерел і методів роботи.

о Часто співпрацюють із соцмережами (Facebook, TikTok, X/Twitter), щоб позначати або видаляти фейковий контент і захищати користувачів від дезінформації.

3. Достовірні джерела

о Підписаний автор або установа (наприклад, WHO, Єврокомісія, Eurostat).

о Офіційні документи, наукові звіти, академічні публікації.

о Медіа, визнані професійними, які дотримуються журналістських стандартів перевірки (наводять джерела, цитати, статистику).

4. Підозрілі джерела

о Відсутність автора („анонімний експерт”, „джерела з інтернету”).

о „Темні документи”, до яких неможливо отримати доступ, або повна відсутність доказів.

о Сенсаційні заголовки: „Правда, яку від тебе приховують!”, „Вибух шокуючих

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

фактів!” – що апелюють до емоцій, а не фактів.
о Сайти, які публікують лише контрверсійні матеріали без підтвердження іншими медіа.

Приклади fact-checkingu на практиці:

1. **Demagog.org.pl (Польща)**
 - о Перевіряє висловлювання політика: „У Польщі податки зросли на 30% за рік.”
 - о Верифікація: дані GUS показують, що зростання склало 5%, а не 30%.
 - о Результат: неправда – публікація статті з обґрунтуванням.
2. **EUvsDisinfo (ЄС)**
 - о Аналіз російської дезінформації: „Україна планує застосувати біологічну зброю на кордоні з ЄС.”
 - о Верифікація: ООН і WHO заперечують наявність таких планів, доказів немає.
 - о Результат: фейкова новина, опубліковане спростування у базі EUvsDisinfo.
3. **Manipulátoři.cz (Чехія)**
 - о Перевірка історії з соцмереж: „У Чехії заборонили ялинки в школах, щоб не образити релігійні меншини.”
 - о Верифікація: перевірка повідомлень МОН Чехії – такої постанови немає.
 - о Результат: неправдива інформація, приклад свідомого розпалювання суспільних поділів.

Елемент усного квізу (2–3 хв):

Учитель читає короткі заголовки, учні відповідають „достовірне / підозріле” і пояснюють чому:

- „Експерти WHO публікують звіт про ефективність нових вакцин.”
- „Анонімний лікар розкриває: вакцини викликають магнетизм тіла.”
- „Eurostat: у 2023 році інфляція в Чехії знизилася на 2% – повний звіт онлайн.”
- „Таємне джерело: ЄС хоче заборонити домашні городи до 2026 року!”

3. Вправа – „Як це перевіряють професіонали?” (15 хв)

Форма: робота в групах (3–5 осіб)

Мета вправи: навчити учнів базового способу мислення fact-checkera – як крок за кроком перевіряти інформацію, щоб відокремити факти від маніпуляцій.

Інструкція для вчителя:

1. Поділи клас на групи по 3–5 учнів.
2. Роздай кожній групі набір із 4 коротких повідомлень/заголовків (2 правдиві, 2 фейкові – наприклад, роздруковані або показані на слайді у вигляді скріншотів).

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

3. Поясни, що їхнє завдання – уявити себе fact-checkерами, журналістами й експертами, які перевіряють достовірність інформації крок за кроком.

Приклади повідомлень для груп:

1. „Європейський Союз планує заборонити продаж паперових книжок із 2026 року.”
2. „Міністерство охорони здоров’я опублікувало звіт про ефективність нових вакцин – доступний на сайті gov.pl.”
3. „Таємничий документ розкриває, що в школах Чехії будуть карати учнів за використання мобільних телефонів.”
4. „Наступного тижня всі матчі шкільної футбольної ліги буде скасовано через прогнозовані грози.”

Завдання для груп:

1. Визначте повідомлення, які можуть бути неправдивими.
Зверніть увагу на: відсутність джерела, сенсаційний тон, анонімні цитати, таємничі документи, дивні обіцянки.
2. Запишіть запитання, які поставив би професійний fact-checker, наприклад:
 - о Хто є автором інформації?
 - о Чи вказані джерела (звіт, офіційний сайт, прізвище експерта)?
 - о Чи інші портали подають ті ж самі дані?
 - о Чи можна підтвердити це у достовірних інституціях (наприклад, WHO, Eurostat, міністерство)?
 - о Чи текст не намагається грати на емоціях або не нагадує теорію змови?
3. Запропонуйте місця для перевірки:
 - о Fact-checking-портали: Demagog.org.pl, Manipulátoři.cz, Demagog.sk, EUvsDisinfo.eu
 - о Офіційні сайти інституцій: gov.pl, ec.europa.eu, WHO, Eurostat
 - о Пошук зображень: Google Images (перевірка фото)
 - о Порівняння контенту в кількох великих медіа
4. Заповніть таблицю:

Зміст повідомлення	Підозріле? (ТАК/НІ)	Як перевірити? (джерела, запитання)	Чи можна підтвердити? (ТАК/НІ)
-------------------------------	--------------------------------	--	---

**Co-funded by
the European Union**

Зміст повідомлення	Підозріле? (ТАК/НІ)	Як перевірити? (джерела, запитання)	Чи можна підтвердити? (ТАК/НІ)
-------------------------------	--------------------------------	--	---

Обговорення:

- Кожна група обирає один приклад і розповідає, які кроки перевірки застосувала та які результати їхнього міні-розслідування.
- Учитель додає, що професійні fact-checkeri використовують подібні методи, але мають доступ до більшої бази даних, експертів і спеціальних інструментів.
- Підкресли: fact-checking = аналіз доказів, а не думок чи емоцій.

4. Дискусія – чи може fact-checking помилятися? (8 хв)

Форма: спрямована розмова, модерована вчителем

Мета: усвідомити учням, що навіть fact-checking не є безпомилковим, але є ключовим елементом боротьби з дезінформацією.

Питання до учнів:

1. Чи завжди fact-checking-організації мають рацію?
 - о Що може призвести до помилки (наприклад, відсутність повних даних, суперечливі відомості, обмежений час)?
 - о Чи бувають помилки також у науці та журналістиці?
2. Що потрібно для того, щоб перевірка інформації була надійною?
 - о Достовірні, офіційні джерела (звіти, урядові документи, наукові дослідження).

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- о Перевірка інформації в кількох незалежних джерелах.
- о Чітке й прозоре пояснення, чому повідомлення є правдивим або фейковим.
- 3. Чому деякі люди, попри спростування, все одно вірять у фейки?
 - о Ефект підтвердження – ми охочіше віримо у те, що збігається з нашими переконаннями.
 - о Брак довіри до експертів чи медіа.
 - о Сильні емоції (страх, гнів), які заважають логічному мисленню.
 - о Фейкові новини поширюються швидше, ніж спростування.
- 4. Чи повинен fact-checking бути обов'язковим у соціальних мережах?
 - о **Плюси:** швидше виявлення брехні, захист користувачів.
 - о **Мінуси:** ризик цензури, обмеження свободи слова, проблема з визначенням „єдиної правди”.

Додаткове питання для рефлексії:

- Чи хотіли б ви, щоб кожне підозріле відео, мем чи пост перевіряли перед публікацією?
- Як це могло б змінити інтернет, яким ми користуємося сьогодні?

Висновки вчителя:

- Fact-checking – це інструмент, що базується на доказах, науці та аналізі джерел, який допомагає відрізнити правду від неправди.
- Навіть fact-checkери можуть помилятися, тому важливо користуватися кількома різними джерелами й перевіряти інформацію самостійно.
- Найкращий захист від фейків – критичне мислення, питання „хто це написав?” та використання надійних порталів для перевірки (наприклад, Demagog, EUvsDisinfo, EDMO).

5. Підсумок і рефлексія (7 хв)

Форма: індивідуальна робота + спільна дошка

Учні завершують речення:

- „Я зрозумів/зрозуміла, що fact-checking...”
- „Найважливіше питання, яке я поставлю перед поширенням новини, це...”
- „У майбутньому я перевірю інформацію на сайті...”

Наприкінці клас створює список „5 правил самостійного fact-checkingu”:

1. Перевір автора та джерело.
2. Шукай підтвердження в інших медіа.
3. Уникай анонімних „сенсацій”.
4. Користуйся порталам fact-checkingu (Demagog, EDMO, EUvsDisinfo).
5. Не поширюй неперевіраних новин.

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

6. Словник понять – Fact-checking

Поняття	Визначення
Fact-checking	Процес перевірки достовірності інформації на основі надійних джерел і доказів.
Fact-checking-організація	Незалежна установа, завдання якої – перевіряти факти у публічному просторі.
Достовірне джерело	Автор підписаний, підтверджений даними, документами, науковими дослідженнями.
Підозріле джерело	Анонімне, без доказів, що спирається на емоції та плітки.
Спростування	Інформація, що виправляє неправдиву новину, опублікована після перевірки.

7. Методичний посібник для вчителя

1. Приклади та добір матеріалів

- Використовуй вигадані або нейтральні повідомлення, натхненні реальними ситуаціями, щоб уникнути політичних чи локальних суперечностей.
- Можна брати приклади зі сфери здоров'я, науки, спорту, освіти, довкілля – щоб вправи були близькі учням, але не викликали конфліктів.
- Подбай про різноманітність форм: газетні заголовки, пости з соцмереж, уривки з висловлювань політиків, графіки, короткі відео.

2. Навчальні матеріали

- Роздруківки повідомлень: правдиві та фейкові пости для групового аналізу.
- Таблиці для аналізу джерел: колонки „Автор”, „Джерела/докази”, „Чи можна підтвердити?”, „Оцінка достовірності”.
- Інфографіка: „5 кроків fact-checkera” (наприклад: перевір автора, шукай джерела, порівняй з іншими медіа, запитай експерта, використай інструменти перевірки).
- Список порталів fact-checkingu:
 - o **PL:** Demagog.org.pl, Konkret24
 - o **CZ:** Manipulátoři.cz, Demagog.cz
 - o **SK:** Demagog.sk, Infosecurity.sk
 - o **ЄС:** EUvsDisinfo.eu, EDMO.eu
- Додаткові онлайн-інструменти: пошуковики зображень (Google Lens, TinEye), архівні сайти (Wayback Machine), верифікатори посилань.

3. Модерування занять

- Став відкриті запитання, наприклад:
 - o „Як би це перевінив професійний fact-checker?”

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- о „Які докази тут наведені й чи вони достовірні?”
- о „Чи достатньо однієї статті, щоб щось вважати правдою?”
- Підкреслюй процес – показуй, що fact-checking це аналіз джерел, а не вираження особистої думки.
- Заохочуй роботу в парах або малих групах, щоб учні могли обмінюватися ідеями та аргументами.
- Використовуй короткі приклади хибних слідів, які навіть журналістів можуть ввести в оману, щоб показати, що помилки – це природно.

4. Безпечна атмосфера

- Підкреслюй, що кожен може помилитися – ми вчимося, як не повторювати цих помилок.
- Уникай оцінювання учнів за неправильні відповіді – замість цього питай:
 - о „Що допомогло тобі визнати цю інформацію правдивою/неправдивою?”
 - о „Як інакше можна це перевірити?”
- Підтримуй позицію скептицизму, що ґрунтується на доказах, а не на сліпій довірі чи відкиданні інформації.

5. Можливі розширення занять

- Класний проєкт „Станція Fact-checkingu” – протягом тижня учні приносять різні новини з інтернету, обирають найбільш підозрілі та перевіряють їх разом, створюючи дошку фактів і міфів.
- Освітня гра „Fact-checker проти Fake news” – команди змагаються, хто швидше знайде докази підтвердження або спростування новини.
- Міні-інтерв’ю з місцевим журналістом чи fact-checkerом – запрошення експерта до школи (або онлайн) показує, як виглядає робота професіоналів.

8. Джерела наукові та освітні

- EDMO – European Digital Media Observatory
<https://edmo.eu>
- EUvsDisinfo – проєкт Європейської служби зовнішніх дій
<https://euvsdisinfo.eu>
- IFCN – International Fact-Checking Network (Кодекс принципів)
<https://ifcncodeofprinciples.poynter.org/>
- Demagog.org.pl (Польща)
<https://demagog.org.pl>
- Konkret24 (Польща)
<https://konkret24.tvn24.pl>

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

• **Manipulatori.cz (Чехія)**

<https://manipulatori.cz>

• **Demagog.cz (Чехія)**

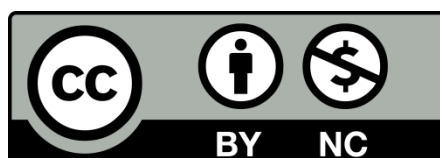
<https://demagog.cz>

• **Demagog.sk (Словаччина)**

<https://demagog.sk>

• **Infosecurity.sk (Словаччина)**

<https://infosecurity.sk>

Проект спільно профінансований Європейським Союзом